

Зянько В.В. Фінансування та кредитування інноваційного підприємництва / В. В. Зянько // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. пр. – Т.18. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - С.61-65

Віталій Зянько

Вінницький національний технічний університет

ФІНАНСУВАННЯ ТА КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Одне з головних завдань, що потребує першочергового вирішення при створенні конкурентоспроможної національної економіки – забезпечення фінансування інноваційного процесу. Але це завдання не з легких, має, зокрема, такі особливості: по-перше, розробка будь-якої інновації потребує значних асигнувань. За інших рівних умов, капіталовкладення в інновації завжди перевищують фінансування, що забезпечує поточне, уже налагоджене виробництво; по-друге, інвестиції в інноваційну діяльність, особливо у створення перших зразків інноваційного продукту, належать до категорії «ризикового капіталу», так як до тих пір, поки інновація не буде створена і випробувана, ніхто не може гарантувати її успіху й існує ризик, що вкладені ресурси просто можуть пропасти; по-третє, підтримка і стимулювання інноваційної діяльності потребують використання різноманітних методів та інструментів фінансової допомоги, залучення різних джерел капіталовкладень: державних структур, комерційних банків, спеціалізованих фондів, фінансово-промислових груп, концернів, приватних осіб. Зручними для розвитку інноваційного підприємництва вважаються кредити спеціалізованих фондів та інших цільових джерел, оскільки вони, як правило, надаються на пільгових умовах.

Наразі в Україні не створено ефективного механізму використання кредитних і фінансових ресурсів для стимулювання інвестиційної й інноваційної активності суб'єктів підприємницької діяльності. Спочатку це можна було пояснювати тривалим періодом економічної кризи та інфляційних процесів.. Однак після того, як Україна пройшла так звану «фазу виживання» і в економіці

намітилися певні позитивні зрушення, капітали і ресурси продовжують спрямовуватися переважно у низькотехнологічні, сировинні та напівсировинні галузі, а не у сегменти наукоміської економіки, як у розвинутих країнах. І сьогодні фінансові потоки в основному зосереджені в тих галузях національної економіки, які дають моментальну вигоду. Це хоч і забезпечує економічне зростання, але неякісне. Відсутність переміщення доходів з низькотехнологічних сегментів у високотехнологічні відтворює відсталу структуру і стримує інноваційну діяльність. Всі ці процеси зовні виглядають ніби як задовільні, а по суті репродукують економічний застій, втрату конкурентоспроможності.

Нинішня банківська система України неспроможна в достатньому обсязі кредитувати переоснащення промислових підприємств. Так, частка банківських кредитів, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності, зокрема промисловості Вінниччини, у загальному фінансуванні продовжує знижуватися і впродовж 2003-2005 рр. зменшилась у 2,27 рази: з 5502,1 тис. грн., або 19,1% у 2003 р. до 4688,0 тис. грн., або 8,4% у 2005 р. Як і раніше, фінансування інноваційної діяльності здійснюється в основному за рахунок власних коштів підприємств, частка яких у загальному розподілі обсягу фінансування у 2005 р. склала суму у 48478,2 тис. грн., що становить 87,4% [1, с.132].

Аналіз кредитування інноваційної діяльності в Україні показує, що загалом чинна кредитна система України не зацікавлена у виділенні коштів не лише на фінансування інноваційної діяльності, але й на фінансування виробничої сфери в цілому. Зокрема, ставка за кредитами, що їх надають комерційні банки, тримається на рівні, що втричі перевищує облікову ставку НБУ [99, с.101].

У той час, як інноваційна діяльність потребує перш за все довгострокових кредитів, вітчизняні комерційні банки в основному здійснюють короткострокові операції між суб'єктами і посередниками фінансово-кредитного ринку, і більшість наданих кредитів використовується не на фінансування інвестиційних та інноваційних проектів, а на забезпечення «споживчих» витрат (погашення боргів, оплату енергоносіїв, виплату зарплати тощо). Підвищена фінансова нестабільність суб'єктів інноваційної діяльності й пов'язані з цим високі ризики

кредитних вкладень не зацікавлюють комерційні банки у довгострокових інвестиціях, хоче певні позитивні тенденції в цьому є. Так, за даними НБУ [2, с.101] у період з 2000 по 2002 рр. активність банків щодо довгострокового кредитування суб'єктів господарювання підвищилася, що виявилось у зростанні заборгованості за довгостроковими кредитами як у національній, так і в іноземній валютах. Однак перевага довгострокових кредитів в іноземній валюті свідчить, що на українському ринку інвестиційних товарів переважає імпорт. Впродовж 2001-2004 рр. істотно, більш ніж у 4,5 рази, збільшились кредити на інноваційну діяльність – із 119 млн. грн. у 2001 році до 551 млн. грн. на початок 2004 року.

Отже, можемо констатувати, що ринок довгострокових кредитів у нашій країні все ще дуже обмежений, але має тенденцію до розширення.

Прискорене нагромадження кредитних ресурсів банківською системою України, яке спостерігається з 2000 року, створює реальні можливості для довгострокового кредитування підприємств, зокрема інноваційних проектів. Але останнім завжди притаманні високі ризики через невідомий заздалегідь результат, що зумовлює високий рівень реальної відсоткової ставки за довгостроковими кредитами. До того ж, кредитування великомасштабних інноваційних проектів взагалі неможливе з боку банківської системи України через відносно обмежені обсяги акумульованих нею ресурсів, а також через відсутність необхідних технологій та досвіду ефективного проектного фінансування. Так, за даними НБУ частка власного капіталу вітчизняних банків у ВВП у 2004р. становила лише 5,3%, тоді як у країнах Центральної та Східної Європи – понад 40%. Щоправда капіталізація банківської системи України стрімко збільшується: якщо на 1.01.2003 року балансовий капітал вітчизняних банків становив всього 10,0 млрд. грн. [3, с.124], то у 2005 р. він виріс до 25,7 млрд. грн. в т.ч. статутний капітал до 16,1 млрд. грн., а за січень-липень 2006 р. балансовий капітал український банків зріс ще на 22,5% і на 1.08.2006 р. за повідомленням НБУ склав суму у 31,19 млрд. грн. [4]. І все ж, у структурі фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні лише 18% припадає на кредити комерційних банків, тоді як у США та інших розвинених країнах банківські кредити сягають 61,9%

зовнішнього фінансування фірм [5, с.113].

Отже, нинішня вітчизняна банківська система не дуже активно впливає на розвиток реального сектора економіки, а обсяги та вартість кредитних ресурсів не відповідають потребам кредитного ринку. Причини криються насамперед у недостатньому використанні сучасних форм та методів банківського менеджменту, відсутністю стимулів до обслуговування клієнтів-підприємців, що здійснюють інноваційну діяльність. Експерти зазначають, що українській економіці треба мати, можливо, менше банків, але вони повинні бути потужніші. Такі, що могли б забезпечити обслуговування операцій інвесторів, дохід від яких повинен оподатковуватися за пільговими ставками [2, с.101].

Нещодавно НБУ зареєстрував ЗАТ «Український банк реконструкції і розвитку». Діяльність цього банку, на думку автора, має концентруватись на сфері довгострокового інвестиційно-інноваційного кредитування а основним його завданням повинно стати забезпечення структурної перебудови економіки на інноваційній основі, адже національний ринок інвестиційних кредитів, незважаючи на позитивну динаміку розвитку впродовж останніх років, все ще не забезпечує потреб української економіки. Ресурси банківської системи повинні відігравати суттєвішу роль в інвестуванні інноваційної діяльності.

Активізація інвестиційної діяльності комерційних банків та інших фінансових посередників (пенсійних фондів, інвестиційних фондів і компаній, страхових товариств тощо), зацікавлення їх у довгостроковому кредитуванні інноваційного підприємництва потребує вироблення і реалізації з боку держави комплексної системи заходів, спрямованих на створення певних пільгових умов для такої діяльності. Передусім необхідно врегулювати існуючі проблеми у законодавчій сфері: забезпечити надійний захист інтересів кредитора, закріпити майновий статус боргів. Потребує вдосконалення практика страхування кредиту. Необхідно запозичити, із нагромадженого у світовій практиці досвіду, арсенал заходів, що забезпечують успішне фінансування інноваційних змін та заохочення довгострокового вкладення капіталу, зокрема такі, як: послаблення податкового тиску та надання пільг підприємствам й установам, що здійснюють технологічні

зміни; встановлення квот для організацій науково-технологічної сфери; застосування поруч з традиційними банківськими технологіями – кредитами, нетрадиційних способів фінансування інноваційних проектів, як-то франчайзинг, лізинг, факторинг, форфейтинг.

НБУ необхідно вжити заходи із стимулювання участі комерційних банків у довгостроковому кредитуванні інноваційних проектів стратегічно важливих для вітчизняної економіки підприємств.

Для стимулювання структурної перебудови економіки у напрямі інноваційного розвитку, нарощування частки високотехнологічних галузей пропонуємо:

- передбачити запровадження державного страхування кредитів приватних банків, наданих для виконання інноваційних проектів (наприклад, у Німеччині застосовується система страхування довгострокових кредитів, згідно з якою держава гарантує приватним банкам повернення 80% вартості позик, наданих на терміни від 15 до 23 років);

- звільнення від оподаткування прибутку банківських і кредитних установ, який вони отримують від надання цільових кредитів на термін три і більше років;

- зменшення податку на прибуток для комерційних банків, які кредитують інноваційні проекти.

Реалізація перерахованих заходів потребує внесення змін і доповнень до ряду уже прийнятих законодавчих актів, що регулюють фінансово-економічну сферу діяльності господарських суб'єктів, та прийняття з метою стимулювання науково-технологічної й інноваційної діяльності в нашій країні нових законодавчих документів, зокрема: «Про основні засади формування та регулювання ринку венчурного капіталу в Україні»; «Про страхування ризику інвестицій в інноваційні проекти»; «Про стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності».

Держава, на думку автора, повинна надати банкам право спільно з підприємством, що кредитується, користуватися результатами інноваційної діяльності, отримуючи дохід. Це буде важливим стимулом для кредитування

банками інноваційної сфери. Банк також повинен мати змогу володіти правами власності на ту частину результатів інноваційної діяльності, що кредитується ним.

Але треба враховувати, що все ж малий дослідницький бізнес в основному спирається на дію не традиційних механізмів (кредити, позички), а на програмно-цільові фонди і венчурний капітал. Тому важливо стимулювати появу інститутів венчурного інвестування як найадекватнішого природі інновацій процесу.

Виходячи з того, що виникнення венчурного інвестування інноваційного процесу у сфері приватного сектору без допомоги держави здається нереальним, необхідно забезпечити початкове формування структур венчурного капіталу на базі державного сектору, а також за рахунок формування сприятливих умов для функціонування іноземних структур. Що стосується залучення до цього процесу комерційних банків та інших кредитних установ, то, на наш погляд, потрібно погодитись з думкою тих економістів, які пропонують дозволити банкам використовувати на інноваційне інвестування частину коштів (у відсотках до загальної суми резервів) з обов'язкових резервів [2, с.104]. Тим паче, що резервні вимоги до вітчизняних банків, порівняно з індустріально розвиненими країнами, є зависокими. Якщо в ЄС резервна ставка коливається в діапазоні від 0 до 2%, то в Україні наприкінці 2002 року вона коливалась від 0 до 14%. Окрім того, у країнах з розвинутою ринковою економікою резервні ставки диференційовані за видами депозитів. Наприклад, у США норма резервів щодо трансакційних депозитів (поточних депозитів) від 0 до 54 млн. дол. становить 3 %, а понад 54 млн. дол. — 10 %, у Великобританії норма резервування дорівнює 0,35 %. Основний критерій диференціації — це вид депозитів, а саме: термін (трансакційні чи строкові депозити), вид валюти (національна чи іноземна), джерело (банківські депозити чи небанківських установ), власник депозиту (резидент чи нерезидент) тощо.

У світовій практиці спостерігається тенденція відходу від активного використання центральними банками резервних вимог як регулятивного методу. Про це свідчать досить рідкісні зміни механізму резервування в країнах із розвинутою ринковою економікою — зменшення норми резервних вимог, які відбулися у 80 – 90-ті роки; відмова деяких країн від установлення для банків

обов'язкових резервних вимог. Так, Канада взагалі відмовилася від використання цього інструменту монетарної політики. США та Франція відмовилися від резервування за строковими депозитами, а також зменшили норму резервів за трансакційними депозитами. Істотне зменшення резервної норми характерне і для Німеччини.

Отже, НБУ необхідно теж подумати над питанням щодо зменшення резервних вимог до комерційних банків. Також необхідно стимулювати розвиток вітчизняними банками такої форми інноваційного інвестування, як проектне фінансування, основою якого є майбутній прибуток від діяльності об'єкта, на відміну таких критеріїв, як баланс і надані позичальником гарантії, що використовуються при класичному кредитуванні бізнесу.

Стимулювати активну участь банків у реалізації таких проектів держава може шляхом проведення тендерів на постачання техніки і устаткування, придбання контрольного пакету акцій. На практиці банки здебільшого погоджуються надати на реалізацію того чи іншого проекту не більше 50% суми від необхідного обсягу фінансування. Але в Україні, через недостатню зацікавленість банків у довгострокових інвестиціях, значний ризик і великі витрати, проектне фінансування на сучасному етапі розвивається невисокими темпами. Незацікавленість банківських інститутів у довгостроковому інноваційно-інвестиційному кредитуванні суб'єктів господарювання значно послаблює можливість використання грошово-кредитної політики НБУ в стимулюванні інноваційного розвитку. Для створення стимулів у довгостроковому кредитуванні необхідно зменшити ставку оподаткування прибутку для банків, які надають довгострокові кредити інноваційно активним підприємствам наукомістких галузей та фінансують проекти з відновлення й модернізації виробництва.

Отже, удосконалення вітчизняної економіки на засадах інноваційного розвитку має забезпечуватись комплексним застосуванням різноманітних джерел фінансування, інших форм підтримки інноваційного підприємництва з метою досягнення стратегічної мети – забезпечення стійкого економічного зростання,

основою якого є інноваційне прискорення.

Література:

1. Вінниччина в цифрах у 2005 р. (Короткий статистичний довідник). – Вінниця, 2006. – С.132.
2. Захарін С.В. Кредитування інвестиційної діяльності // Фінанси України. – 2004. - №4. – С. 97-105. 101.
3. Невмержицький В.В. Стан та розвиток ринку фінансових послуг в Україні // Фінанси України. – 2004. – №10. – С.123-130.
4. Всеукраїнська експертна мережа. Економіка // www.experts.in.ua
5. Наука стран Европы на пороге третьего тысячелетия / Авсень Е.В., Егоров И.Ю., Карпов В.И., Слонимский А.А. – К.: НИИ статистики Госкомстата Украины, 1999. – 205с.